

Лекція

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

План лекції

“Конституційні права, свободи та обов’язки людини і громадянина”

1. Конституційні права і свободи людини і громадянина. Поняття та співвідношення.
2. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина. Права людини і права громадянина.
3. Покоління прав людини.
4. Особисті та політичні права і свободи.
5. Соціально-економічні і соціально-культурні права людини.
6. Права людини в умовах воєнного стану
7. Конституційні обов’язки громадян України та людини: поняття та співвідношення.

Конституційний статус людини та громадянина (від лат. status - становище) - це закріплене Конституцією становище людини в її стосунках з іншими учасниками правового спілкування, яке знаходить свій вираз у конституційних правах, свободах і обов'язках.

Елементи структури конституційного статусу:

1. громадянство України - це правовий зв'язок між фізичною особою і державою, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках;
2. правосуб'єктність - включає в себе правоздатність (здатність індивіда мати суб'єктивні права і юридичні обов'язки, виникає з моменту народження особи і припиняється з її смертю) і дієздатність (здатність особи своїми діями реалізовувати свої права і обов'язки);
3. основні права і свободи - це закріплені в Конституції та гарантовані державою можливості, які дозволяють кожній людині і громадянину вільно та самостійно обирати вид і міру своєї можливої поведінки, створювати і користуватися наданими їм соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах;
4. основні обов'язки - це встановлені і закріплені на конституційному рівні вид і міра суспільно необхідної поведінки людини та громадянина;
5. принципи правового статусу особи - це основоположні ідеї, які проголошуються й охороняються державою та покладені в основу здійснення прав, свобод і обов'язків людини та громадянина (рівність; невідчужуваність та непорушність основних прав і свобод; гарантованість основних прав і свобод; загальнодоступність основних прав і свобод та інші, які проголошуються й охороняються державою та покладені в основу здійснення прав, свобод і обов'язків людини та громадянина;
6. гарантії забезпечення конституційно-правового статусу особи - це прийоми, умови, засоби, які спрямовані на забезпечення, охорону і захист прав і свобод людини та громадянина з метою безперешкодного користування ними.

Класифікація прав і свобод людини і громадянина

- 1) за суб'єктами - права і свободи людини та права і свободи громадянина;
- 2) за видом суб'єкта - індивідуальні й колективні;
- 3) за генезою - природні і похідні (сформульовані в законах, міжнародних пактах);
- 4) за характером утворення - основні (конституційні) і доповнюючі (конкретизуючі);
- 5) за черговістю їх включення до конституцій - права першого, другого та третього поколінь;
- 6) за ступенем їх абсолютизації поділяються на такі, що підлягають обмеженню, і такі, що не підлягають обмеженню;
- 7) за змістом - громадянські (особисті), політичні, економічні, соціальні і культурні.

Права і свободи людини та громадянина

- 1) за суб'єктами - права і свободи людини та права і свободи громадянина;
- 2) за видом суб'єкта - індивідуальні й колективні;
- 3) за генезою - природні і похідні (сформульовані в законах, міжнародних пактах);
- 4) за характером утворення - основні (конституційні) і доповнюючі (конкретизуючі);
- 5) за черговістю їх включення до конституцій - права першого, другого та третього поколінь;
- 6) за ступенем їх абсолютизації поділяються на такі, що підлягають обмеженню, і такі, що не підлягають обмеженню;
- 7) за змістом - громадянські (особисті), політичні, економічні, соціальні і культурні.

Особисті (громадянські) права і свободи (ст. 27-35)

- на життя (стаття 27);
- на повагу до гідності (стаття 28);
- на свободу та особисту недоторканність (стаття 29);
- на недоторканність житла (стаття 30);
- на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31);
- на невтручання в особисте та сімейне життя (стаття 32);
- свободу пересування, вільний вибір місця проживання (стаття 33);
- на свободу думки і слова (стаття 34);
- на свободу світогляду і віросповідання (стаття 35).

Політичні права і свободи (ст. 36-40)

- право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації (стаття 36,37);
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (стаття 38);
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39);
- право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення (стаття 40).

Економічні, соціальні і культурні права (ст. 41-54)

- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (стаття 41);
- право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (стаття 42);
- право на працю (стаття 43);
- право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (стаття 44);
- право на відпочинок (стаття 45);
- право на соціальний захист (стаття 46);
- право на житло (стаття 47);
- право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (стаття 48);
- право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49);
- право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (стаття 50);
- право на освіту (стаття 53);
- свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості; право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (стаття 54).

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕЯКИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

- право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію обмежується законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, яка одержана конфіденційно, або для підтримки авторитету і неупередженості правосуддя (ст. 34);
- права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежено законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення, захисту прав і свобод інших людей (ст. 35);
- право громадян на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації може бути обмежено законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ст. 36);
- право на мирні зібрання, мітинги, походи і демонстрації обмежується законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (с. 39).

НЕ МОЖУТЬ БУТИ ОБМЕЖЕНІ ПРАВА І СВОБОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЯМИ

**24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63**

право на: рівність громадян перед законом; громадянство і його зміну; життя; повагу до гідності людини; свободу та недоторканність; звернення до органів державної влади; житло; шлюб; рівність дітей у їх правах; захист прав і свобод; відшкодування за рахунок держави матеріальної і моральної шкоди; знання своїх прав і обов'язків; незворотність дії законів та інших нормативних актів; правову допомогу; необов'язковість виконання явно злочинних розпоряджень чи наказів; неможливість подвійного притягнення до юридичної відповідальності; те, щоб вважатися невинуватим у вчиненні злочину, доки вину не буде доведено в законному порядку; відмову давати свідчення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів.

НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН

особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування, відповідно до Закону, повноважень, які необхідні для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади і місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою обмеження в здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень

Можуть запроваджуватися такі заходи:

- встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування на території, де вводиться надзвичайний стан;
- обмеження руху транспортних засобів та їх огляд;
- посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;
- заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом;
- заборона страйків.

Додаткові заходи:

- запровадження комендантської години, тобто заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби;
- перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках і проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу й вантажів, службових приміщень та житла громадян;
- обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв;
- тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів;
- заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;
- особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі тощо.

Таблиця 1. Конституційні обов'язки людини і громадянина

Класифікаційна ознака	Обов'язки
характером зв'язку особи і держави	- обов'язки людини - обов'язки громадянина;
основні сфери життєдіяльності особи	особисті, політичні, соціально-економічні, культурні, екологічні;
способом закріплення	- прямо закріплені в Конституції України; - що впливають із тлумачення положень Основного Закону;
функціональна спрямованість (дія)	дія яких спрямована на охорону й захист конституційного ладу України та його основ; що спрямовані на забезпечення законності і правопорядку в державі; що спрямовані на розвиток економічної системи, на забезпечення екологічної безпеки країни;
адресати (дестинатори)	обов'язки щодо: а) держави; б) суспільства, інших людей, своїх близьких; в) себе;
характер здійснення	а) реалізуються в конкретних правовідносинах; б) здійснюються в загальних (конституційних) правовідносинах;
формою здійснення	індивідуальні і колективні
час реалізації	постійні й тимчасові
за характером забезпечення	обов'язки, для здійснення яких із боку держави:¹⁴ а) вимагається створення певних матеріальних благ

ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ:

- Конституційно-правовий статус іноземців
- Конституційно-правовий статус осіб без громадянства
- Конституційно-правовий статус біженців
- Конституційно-правовий статус осіб з подвійним громадянством
- Особливості конституційно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб